

Natuurkwaliteit in IJmeer boert steeds verder achteruit

„Ik droom van zeearenden hier”

RONDDOLEN

Zeggkorfslak

De zeggkorfslak is bijna een nationale beroemdheid. Het is een overbekend verhaal dat op verjaardagspartijtjes stevast de tongen losmaakt: een slakje van enkele millimeters dat dermate zeldzaam is dat zijn aanwezigheid jarenlang de aanleg van een autoweg blokkeert. Op het verhaal bestaan ook heel wat varianten: padden die de aanleg van een nieuwbouwwijk frustreren of een muis die de uitbreiding van een industrieterrein onmogelijk dreigt te maken. De verhalen worden dikwijls flink aangedikt, maar veelal berusten ze minstens voor een deel op waarheid.

Meestal duurt het niet lang voordat een van de feestgangers tussen twee happen taart door het algemene gevoelens treffend weet te verwoorden. Het is toch wat tegenwoordig. Er is toch geen weldenkend mens die zo'n muis die je toch nooit ziet... of zo'n slakje dat niemand kent... Enfin, vul verder maar in. Wee de dwarsskop die de euvle moed opbrengt voor het slakje in de bres te springen. Zo zo, jij bent er dus ook zo een die vindt dat de dieren voor de mensen moeten gaan. Het is dan natuurlijk wijzer om er het zwijgen toe te doen, want als je zegt dat het om de keuze tussen dieren en dollars gaat, in plaats van tussen dieren en mensen, word je op zijn best wat glazig aangestaard. Is het werkelijk zo rigide om dieren en planten die zeer zeldzaam zijn en hun zwaartepunt in ons land hebben heel strikt te beschermen? Om hun leefgebied koste wat het kost te vrijwaren van aantasting? We meten de waarde van schepselen toch niet af aan hun grootte of aan de mate waarin ze ons bevallen? Trouwens, koste wat het kost... natuurlijk zijn er met dit soort keuzes nooit menselijke levens gemoeid. Ja maar, die beesten zijn toch geëvolueerd uit andere soorten? Rentmeesterschap wil toch niet zeggen dat je al die apart ontstane beesten stuk voor stuk in stand moet houden? Wie is hier nu weer aan het woord? Nou gewoon, een vwo-leerling van een reformatorische scholengemeenschap. Waar gebeurd hoor. Oud of jong, we vinden altijd wel iets als het om de pecunia gaat. Desnoods roepen we even de vijand te hulp.

Hiet de Zwerver

OVER LEVEN

WEIDEVOGELS – In het reservaat Giethoorn-Wanpeerveen in De Wieden gaat het de laatste jaren weer goed met de weidevogels. Dit blijkt uit de resultaten van een langjarig onderzoek dat ecoloog Obe Brandsma in het gebied uitvoert. Het beheer dat Natuurmonumenten hier voert en waaraan verschillende boeren uit de omgeving meewerken, lijkt het gewenste resultaat te hebben. Het grondwaterpeil is hoog en in de broedperiode vinden geen landbouwwerkzaamheden plaats en loopt er geen vee. Vanaf half juni of 1 juli worden de percelen gemaaid, bemest en nabeweid. Ook werden bosjes en singels gekapt, waardoor uitrijposten voor kraaien en schuilgelegenheden voor de vos verdwenen.

Plaatselijk werden extra natte plekken gemaakt, waar de vogels gemakkelijk voedsel kunnen vinden. Bovendien werden de percelen bemest met ruwe stalmest en bekakt om verzuring tegen te gaan. Na zeven vette jaren met een sterke toename van de weidevogelstand volgden van 1995 tot 2002 zeven magere jaren. De afname van de grutto was dramatisch: van 131 paar in 1994 tot 15 paar in 2002. Maar ook de watersnip nam in aantal af (van 40 naar 17 broedparen) en de sloeënd (van 38 naar 21 broedparen). Dit kwam doordat vossen een groot deel van de legsel en de meeste kuikens opraten. Om het bijzondere weidevogelgebied te behouden, is daarom vanaf 1997 intensief op de vos gejaagd. De eerste jaren werden in en om De Wieden jaarlijks meer dan 100 vossen geschoten. Vanaf 2002 nemen vrijwel alle weidevogelsoorten weer in aantal toe. Met name de toename van grutto (van 15 naar 49 paren), tureluur (van 18 naar 26 paren), Kievit (van 60 naar 120 paren), sloeënd (van 21 naar 34 paren) en zomertaling (van 8 naar 18 paren) zijn spectaculair. Ook het aantal paren dat met succes kuikens grootbrengt, is de laatste jaren sterk toegenomen. De positieve uitkomst is opmerkelijk, want vrijwel overal in het land gaat het slecht met de weidevogels. Natuurmonumenten hoopt met medewerking van de boeren het huidige beheer te kunnen voortzetten. Naar verwachting neemt de weidevogelstand dan nog verder toe.

VERDER KIJKEN

januari: ▶ 18: 14.00 uur, kinderactiviteit "Help de dieren overwinteren" (4 t/m 7 jaar) in Bezoekerscentrum de Wieden van Vereniging Natuurmonumenten, de Beulakerwijde te Sint Jansklooster. Aanmelden: 0527-246644. ▶ 19: 19.00 uur, bosuilexkursie in het Speulderbos. Start: Het Boshuis, Sprielderweg 205 in Drie (Ermelo). Aanmelden: 0577-461566, 0341-351777/552200. ▶ 19: 20.00 uur, dializing over de boomarter door Chris Achterberg in Natuurcentrum de Schaapskooi. Adres: Overboecop 15 tussen Hei- en Boecop en de provinciale weg naar Schoonrewoerd. ▶ 21: 13.00 tot 17.00 uur, stenen-, mineralen- en fossielendag van stichting Geologische Activiteiten in Natuurmuseum Nijmegen, Gerard Noodtstraat 121. Meer informatie: www.natuurmuseum.nl. ▶ 21: 9.00 uur, excursie in Berkenwoudse Driehoek. Start: P-plaats hoek Schaapszijde/Ouderkerkse Landscheiding te Berkenwoudse. Aanmelden (tussen 9.30 tot 12.00 uur): 010-2722222. ▶ 21: 14.00 uur, excursie in het nieuwe deel van moerasgebied Harderbroek, vlakbij Zeewolde. Start: P-plaats aan het Ganzenpad, parallelweg van de Ganzenweg. Aanmelden: 0341-426666. ▶ 21: 10.00 uur, excursie door natuurgebied 't Zand A72. Start: P-terrein aan de Bronsweg te Lelystad. Aanmelden (tussen 12.00 en 16.00 uur): 0320-286130. ▶ 27: 20.00 uur, dializing van Adri Hoogendijk over vogellevens op poesta's van Hongarije in Jan Verwey Natuurcentrum, Weteringdijk 27 te Noordwijk. ▶ 28: 13.30 uur, ganzenexcursie voor jongeren tot 18 jaar. Start: Streeknatuurcentrum Alblasserwaard in Papendrecht nabij het Alblasserbos. Aanmelden: 0184-412618 (op woensdag tussen 13.00 en 17.00 uur of op zaterdag van 10.00-17.00 uur). Meer informatie: www.nvwa.nl. ▶ 28: 15.00 uur, wildspeurtocht in Vierhoutersbos. Start: Dorpshuis in Vierhouten. Aanmelden: 0341-252996. ▶ 28: 15.00 uur, winterwandellarrangement in Natuurpark Lelystad. Start: bezoekerscentrum. Aanmelden (tussen 12.00 en 16.00 uur): 0320-286130. ▶ 28: 14.00 uur, excursie op landgoed Eerde, aan de Hammerweg in Ommen. Aanmelden: 035-6559911.

Het IJmeer valt onder zeven internationale verdragen, inclusief de Habitat- en de Vogelrichtlijn. Toch boert de natuurkwaliteit in dit gedeelte van het Markermeer sterk achteruit. De Amsterdamse stadsuitbreiding IJburg 2 komt eraan. Is er straks nog plaats voor overwinterende en foeragerende vogels? „Ik droom van zeearenden hier.”

Op de ene oever blinkt het unieke en historische dorpsgezicht van Durgerdam in een waterige winterzon. Aan de overkant van het water ligt IJburg 1, de wijk waartegen de Vereniging Natuurmonumenten tien jaar geleden opvallend fel te hoop liep. Het referendum werd een flop, de wijk ligt er inmiddels goeddeels. Algemeen directeur Jan Jaap de Graeff van Natuurmonumenten kan op de horizon nauwkeurig aanwijzen tot waar IJburg 2 zal komen. Nog eens vele tienduizenden woningen erbij.

Vanuit tegenoverliggende richting rukt Almere op. Bij elkaar gaat het om 150.000 extra woningen. Om al die mensen naar en van hun werk te helpen, is een IJmeerverbinding nodig: een brug of een tunnel. Dit jaar hakt het kabinet knopen door over deze zogenaamde Noordvleugel. Ook moet de beslissing vallen over de verbindingsweg A6/A9 die nodig zou zijn om west en oost in het gebied aaneen te koppelen. Deze "missing link" is echter ongewenst vanwege het feit dat die pal tegen het kwetsbare Naardermeer gebied aan komt te liggen. Dan liever de Uitwegvariant, waarin een opwaardering van de huidige infrastructuur is begrepen, zeggen de gezamenlijke tegenstanders.

Drie hoeks mossel
Het IJmeer staat onder druk. Het Vogelrichtlijngebied staat veel minder in de aandacht dan bijvoorbeeld het Groene Hart. De natuurkwaliteit boert hard achteruit. De hoeveelheden spiering en driehoeksmossel nemen behoorlijk af. Dat zijn de belangrijkste voedselbronnen voor foeragerende en overwinterende vogels. Zwarte stern en een deel van de kuifeensoorten dalen sterk in aantal. Algemene soorten zoals gans, smient en aalscholver nemen nog wel toe.

De Graeff: „De ecologische druk wordt te groot. Almere-Amsterdam Dubbelstad, hoor je al roepen. Dat geeft een enorme druk op de infrastructuur in het gebied. Er moet een weg-of railverbinding door het IJmeer komen om alle forensen te kunnen vervoeren. De recreatiedruk zal toenemen, het aantal ligplaatsen moet omhoog, want velen willen het water op. Je moet mensen ook de gelegenheid bieden eruit te gaan.”

Het vogelgebied maakt deel uit van de zogenaamde Natte As, een keten van waterrijke gebieden die de Wadden met de Zeeuwse wateren moet verbinden. Natuurcompensatie zoals die bij IJburg 1 destijds werd afgesproken werkt in de praktijk niet goed, zegt De Graeff. „Voor natuur in het IJmeer was 15 miljoen euro gereserveerd ten tijde van IJburg 1, maar men heeft moeite om het geld uit te geven. Ongeveer de helft ervan is aan één project opgegaan, vijf andere wachtten op uitvoering die wellicht nooit meer zal plaatshebben. Pak je zoiets niet integraal aan, dan boek je geen succes.”

Onvruchtbaar
Wil dat zeggen dat er niets meer zou mogen veranderen in het gebied? De Graeff: „Verzet tegen het onvermijdelijke is niet altijd vruchtbaar, hebben we geleerd. Beter is het om met alle partijen goede afspraken te maken en vervolgens ervoor te zorgen dat die worden nagekomen. Vandaar dat we meewerken aan een integrale beleidsvisie op IJburg, samen met partijen zoals Staatsbosbeheer, ANWB en de provincie. Dat werkstuk ligt inmiddels bij het kabinet.”

Drie dingen moeten er gebeuren, vindt Natuurmonumenten, met 900.000 leden de op een na grootste belanghebbende van de natuur in Nederland. „Het IJmeer moet een grote opknappingskrijg krijgen, het slibgehalte in het water moet drastisch omlaag. Verder moeten de randen worden opgeknapt, inclusief de oevers van IJsselmeer en Markermeer.”

Ten derde moeten binnendijks wetlands worden aangelegd. „We denken aan zo'n 3000 hectare, ingericht à la de Oostvaardersplassen. Als dat zou gebeuren, gaan wij niet dwarsliggen als wordt gedacht aan buitendijkse woningbouw of aan de aanleg van de IJmeerverbinding. Want je kunt het niet maken die niet te bouwen.” Tegenstanders verweten De Graeff voorbij te weken veel te ver te gaan met deze compromissen.

Van de wetlands –ruige, moerasachtige gebieden– zou 2000 hectare in Flevoland moeten liggen, de overige 1000 moet worden verdeeld over de andere kusten.

Voor afdoende natuurcompensatie denkt Natuurmonumenten 500 miljoen tot 1 miljard euro nodig te hebben. „Geen nood, dat bedrag mag best over vijftig jaar worden uitgesmeerd. Als je dit deel van Nederland op de lange termijn leefbaar wilt houden, moet je niet alleen in woningen en infrastructuur investeren. Even ter vergelijking: voor Mainport Rotterdam staat 6 miljard op de rol.”

Vijftig jaar

Harm Piek, beleidsmedewerker van Natuurmonumenten, vergelijkt het IJmeer gerust met de Oostzeekusten, de Ouderdelta in Polen en de fjorden van Jutland. „Vogels gebruiken het gebied als stapsteen. Ze overwinteren er, ze tanken er bij. Een deel broedt hier ook. Het is een rust-, rui- en slaapgebied. Voor een aantal soorten geldt dat meer dan 1 procent van de zogenaamde "flywaypopulatie" hier zit. Daarom is het IJmeer een internationaal erkend wetland. Het is vreemd als een land met een instandhoudingsverplichting zo met een gebied als dit omgaat.”

In de 82 hectare tellende polder IJdoorn –in de voortuin van

● Op de ene oever blinkt het unieke en historische dorpsgezicht van Durgerdam in een waterige winterzon. Aan de overkant van het water ligt IJburg 1, de wijk waartegen de Vereniging Natuurmonumenten tien jaar geleden opvallend fel te hoop liep. Het referendum werd een flop, de wijk ligt er inmiddels goeddeels. Foto's Caro Bonink

Durgerdam, sinds 1925 in beheer bij Natuurmonumenten – is in

het verleden al eens iets gedaan in de geest van natuurontwikkeling zoals die vandaag wordt beoogd. „Helaas ging een deel van dat werk verloren door een dijkdoorbraak.” De eerste tekenen van een volgende slag zijn inmiddels zichtbaar. In de buurt van de plaats waar fundamenten resten van een afgebroken boerderij –een van de zes die er in de polder stonden– worden broedhoopen voor de ringslang ingericht.

Piek, wijzend in de richting van Almere: „De vooroever die je daar ziet, is nu nog kaal. Afgelopen zomer broedden er nog 500 paartjes visdieven, maar hun aantal neemt af. Als straks de riet- en de moerasontwikkeling goed op gang komen, kunnen er mooie dingen gebeuren. Ik droom wel eens van zeearenden, hier op deze plek.”

Niek Sterk

● Vuurtoreneiland in het IJmeer, gefotografeerd vanuit de polder IJdoorn.

Zeedruif behoort tot Zeeuwse zilte onderwaterfauna

In tegenstelling tot de mossel lenen de slertige broodspoons, pindaworm, meloenkwal en eetbare zeeappel zich niet voor culinaire hoogstandjes. Over deze en veel andere onbekende zeeschepselen doet Stichting Het Zeeuwse Landschap een boekje open. Landrotten zullen versteld staan van de wonderlijke zilte fauna van de zuidelijke kustprovincie.

De zeedruif neemt deze maand al in aantal toe in de Noordzee. Kenners weten dat met dit diertje de Pleurobrachia pileus bedoeld wordt, een zogenaamde ribkwal, en niet de Molgula manhattensis, een zakpijp, die ook wel als zeiker of zijker door het leven gaat. De samenstellers van het recent verschenen boek "Zeefauna in Zeeland" hanteren voor beide organismen echter dezelfde Nederlandse naam, wat verwarrend is voor lieden die amper weten dat deze wezentjes bestaan. Men had beter het advies van Stichting Anemoo, de organisatie voor vrijwilligersonderzoek in het Nederlandse mariene milieu, kunnen volgen. Die duidt dit wat onoglijke zeedierteje als ronde zakpijp aan.

Het initiatief van Het Zeeuwse Landschap om de "mariene aquatische macrofauna" te boekstaven, verdient overigens lof. De stichting heeft niet alleen ruim 7000 hectare natuur in eigendom

en/of beheer, maar is bovendien actief als uitgever van onder andere de Fauna Zeelandica. Met deze boekenreeks wil zij zo veel moge-

keldieren (10) en zakpijpen (17) gebundeld. Om deze editie handzaam te houden komen de vissen, kreeftachtigen en week- en schelpdieren (inclusief de mossel) in afzonderlijke delen aan bod.

Getijdenbeweging

Zeeland, van oorsprong een deltagied waar rivieren in zee uitmonden, bestaat voor een groot deel uit water. De natuur bestaat dan ook voor een groot deel uit natte natuur, waarop niet alleen het dagelijkse ritme van eb en vloed een dominante invloed heeft, maar ook het ritme van spring- en hoogtij (twee keer per maand). Vooral buitendijks, in de Voordelta en de Deltawateren, heeft dat geresulteerd in boeiende mariene ecosystemen met een internationale allure.

De grote variatie in milieutypen in de verschillende bekkens zorgt voor een bijzonder rijkdom aan dieren en planten die zich zwemmend of zwevend in het zilte en/of brakke water bevinden. Of vastgehecht aan of ingegraven in de bodem. Voor velen blijft dit een onbekende wereld, al wordt dankzij waarnemingen van duikers steeds meer bekend over de organismen die zich onder de waterspiegel aan de blik van niet-durende natuurlijefhebbers onttrekken. Voor hen biedt de Fauna Zeelandica zeker uitkomst. Zeedruifjes laten zich overigens wel op het droge zien. In het

● Het zoutgehalte in de Oosterschelde ligt in de buurt van dat van de Noordzee. Mariene dieren zoals de dodemansduim, paarse geliokorst, zeepaddenstoel en zeedruif (inzet) hebben er een plek gevonden. Foto ANP

degelijk uitgevoerde boeken worden tegen kostprijs verkocht. Het eerste deel –over dagvlinders– rolde in 2003 van de pers en eind 2005 werden de sponzen (15 soorten), neteldieren (74), ribkwallen (2), wormen (192), tenta-

Mede n.a.v. "Zeefauna in Zeeland", door Rob Leewis e.a.; uitg. Stichting Het Zeeuwse Landschap, Heinkenszand, 2005; ISBN 10: 90-806370-4-1/13: 9789080637047; 207 blz.; € 17,50.

Willems H. Smith